
Bhikhu Parekh NOVA POLITIKA IDENTITETA Politička načela za međuvisni svijet

Politička kultura, Zagreb, 2008., 252 str.

S obzirom na to da je proces globalizacije donio promjene na području sredstava prometa i veza, širenja kapitalizma te uključivanja međusobno udaljenih zemalja u sustav međuvisnosti, autor Bhikhu Parekh smatra kako je istim procesom postavljen i izazov tradicionalnim etničkim, nacionalnim, kulturnim ili religijskim identitetima. Njegovo djelo "Nova politika identiteta" podijeljeno je na trinaest poglavlja, iza kojih slijedi pogovor Vladimira Vujčića, u kojem se kratko zadržava na liku i djelu Bhikhua Parekha te se osvrće na dva važna Parekhova djela – "Rethinking Multiculturalism" i ovo ovdje prikazano.

U uvodnom poglavlju autor naglašava kako je glavna namjera ovoga djela istražiti i prikazati na koji način dolazi do promjene u naravi raznih vrsta identiteta te koja su to politička načela koja bi trebala voditi međuljudske odnose unutar društava i između njih. Jednako tako, s obzirom na to da se politika identiteta do sada definirala i vodila na temelju partikularnih kolektivnih identiteta, unatoč njihovoj važnosti, treba afirmirati sveopći ljudski identitet.

Poglavlje *Pojam identiteta* Parekh započinje analizom pojma identiteta, koji uključuje iskazivanje samoga sebe kao posebne vrste osobe. Razlaže tri dimenzije

pojedinačnog identiteta, odnosno tri međusobno povezana i isprepletena identiteta: osobni, društveni i općeljudski. Osobni identitet od ostalih razlikuje činjenica da ljudi posjeduju samosvijest i mogućnost samoodređenja. Djeluje poput intelektualnoga i moralnoga kompasa, pruža norme kojima osoba prosuđuje sama sebe te je podložan stalnoj promjeni. Društveni identitet određuje pojedinca kao pripadnika određene skupine, strukture ili odnosa koji se preko njih sam identificira ili ga identificiraju drugi. Takav je identitet mješavina normativnosti i moći, što ga legitimira prevladavajući sustav vjerovanja i održavaju ga prevladavajući sustavi moći u društvu. Ljudski identitet najopćenitiji je oblik samoidentifikacije koji nastaje kada razliku između nas, kao ljudi i prirode, ne promatramo isključivo kao biološku razliku nego kao značajno svojstvo i sastavni dio vlastita samoodređenja.

U trećem poglavlju autor ispituje načine na koje se konstruira i osporava politika kolektivnog identiteta, jasno iskazujući njezine prednosti i mane. Kolektivni identitet osnažuje skupinu, daje joj smjer i moralnu snagu. Teži da postane ekskluzivan, autoritaran i esencijalan. Takva politika teži nametati svima jednak identitet, stvara važne suprotnosti između zatvorenih cjelina i zamrzava povijesno stečen identitet. Istražujući tretmane marginaliziranih i inferioriziranih skupina na raznim poljima, Parekh preispituje politiku priznavanja i njezinu kritiku koja dolazi od radikala. Dolazi do zaključka kako su politike priznavanja i preraspodjele (redistribucije), ako ih se ispravno shvati, međusobno komplementarne i međuvisne.

Četvrto poglavlje obrađuje jedan od najvažnijih oblika kolektivnih identiteta – nacionalni identitet zajednice. Takvu identitetu autor ulazi u unutarnju logiku i dokazuje kako nije prirodno dan, nego je proizvod povijesti oblikovan pokušajima suprotstavljanja izazovima koji su se našli ili se nalaze pred zajednicom. Zbog toga ga treba redovito redefinirati i obnavljati. Parekh smatra kako je takav identitet skup

međupovezanih tendencija te se svaka generacija koja se s njim poistovjećuje mora odlučiti na kojim će ga temeljima graditi. Otkriva i sastavnice nacionalnog identiteta, poput teritorija, jezika, zajedničkih povijesnih iskustava, tradicija, raznih zajedničkih tendencija, vjerovanja, ideala i vrijednosti. Objašnjava i kako nacionalni identitet nije uvijek bio u tolikoj mjeri važan dio individualnog identiteta kao što je danas, što potkrepljuje primjerom predmodernih društava.

Poglavlje *Multikulturalna društva* bavi se društvima koje karakterizira kulturna raznolikost. S obzirom na to da većina suvremenih društava sebe određuje kao nacionalne države, povećanje multikulturalnosti pred njih postavlja određene izazove. Parekh istražuje modele integracije useljenika kroz politike asimilacije i integracije, koje predstavljaju sredstvo, a ne cilj. Jednako tako, navodi kako je, u cilju što uspješnije integracije i smanjivanja raznih oblika diskriminacije, potrebno redefinirati identitete – i useljeničke i većinske skupine – te ih konvergirati. Time bi se izbjeglo stvaranje paralelnih društava, što bi kao posljedicu imalo međusobnu mržnju.

Šesto poglavlje prikazuje izazove s kojima se suočavaju zapadna multikulturalna društva s porastom broja muslimanskih useljenika, ponajprije zbog velike razlike među kulturama. Parekh ispituje pojavu i razvoj muslimanskog identiteta. Navodi kako prve generacije useljenika nisu imale problema zadržati vlastiti identitet, jer su se njezini pripadnici uglavnom družili sa suvjernicima i sunarodnjacima. Kasnije se, u strahu od gubitka vlastita identiteta, sve više određuju isključivo religijski, pa im zemlja podrijetla postaje nevažan element, što je čest primjer u društvima

ma u kojima je svjetovna kultura slaba, a gospodarske i kulturne institucije nerazvijene. Ujedinjuju se i na osnovi religije te počinju s ponosom isticati svoj muslimanski identitet. Autor također argumentira kako i ideje i načela na kojima počiva sekularna liberalna zemlja imaju temelje u kršćanskom svjetonazoru i posebnim tradicijama. Zbog straha da religija ne prevlada u javnom životu, kao i zbog svijesti o težini procesa integracije muslimanske manjine među većinsko stanovništvo, nastupa moralna panika. Autor smatra kako su takve reakcije osnovano pretjerane te navodi da bi jednostavno trebalo pronaći mjesta i za islam. No prije toga nužno je dobiti zadovoljavajuće odgovore na dva pitanja: je li i u kojoj mjeri većina spremna prihvatiti muslimane i njihov identitet te jesu li se muslimani spremni prilagoditi liberalnom multikulturalnom društvu.

S obzirom na izloženo u prethodnom poglavlju, autor razlaže patologiju religijskog identiteta u sedmom poglavlju. Autor ispituje razloge nastajanja i duboke posljedice koje slijede pošto religija preuzme ulogu svjetovne ideologije. Slijepo i potpuno određivanje bilo kojim kolektivnim identitetom, pa tako i religijskim, Parekh ne smatra pozitivnim. U tom slučaju za vjernika odabrana vjera postaje izvor svjetonazora, vrijednosnoga sustava i temelj njihova bića, što je u suprotnosti s predanošću razumu. U krizi morala, identiteta i integriteta ljudi teže uspostavi moralnog reda, koji nalaze u religiji. Vjerski vođe imaju nekoliko odgovora i rješenja za krizu, od kojih je jedan fundamentalizam. Vjerski fundamentalisti svode religiju na njezine fundamentalne vrijednosti i oblikuju ih na način koji društvu pruža novu orijentaciju. Iako se slični pokreti pojavljuju u mnogim dijelovima svijeta, u suvremenim muslimanskim društvima nalazimo fundamentalizam u nesputanu obliku. Parekh smatra kako je njima svrha političkoga poretka stvaranje i održavanje istinskoga moralnog poretka, koji često zahtijeva primjenu nasilja. Dužnost svakoga fundamentalista jest pridržavanje načela i principa što ih

propagiraju njegovi istomišljenici te potiču i drugih na to.

Poglavlje o izazovima multikulturalnoga svijeta autor započinje prikazom dva pristupa problemima. Prvi podrazumijeva kako bi se sva društva pod utjecajem globalizacije mogla i trebala s vremenom ujediniti u jednu kulturu. Drugi pristup takvu konvergenciju kultura i njihovih identiteta prikazuje kao nepotrebnu i nepoželjnu. S obzirom na to da se zagovornici obaju pristupa nadahnjuju djelom Samuela Huntingtona "Sukob civilizacija", Parekh iznosi kritiku Huntingtonovih tvrdnji. Smatra kako je pogrešno izdvajati kulturni identitet kao središnju ljudsku težnju te razlaže štetnost kulturnog redukcionizma. Kritizira njegov koncept civilizacija, čije konstitutivne elemente nije identificirao, te navodi kako je civilizacija iznutra jedinstvena cjelina, različita od ostalih, što, smatra Parekh, nije točno ni za jednu od njih. Autorovo je mišljenje kako različite kulture dolaze sve više u kontakt jedna s drugom, što otvara prostor za sukob, ali i za suradnju. Treba stvoriti uvjete za strpljiv dijalog na gospodarskoj, političkoj razini i mnogim drugim razinama među kulturama te suzbiti i nadzirati možebitne sukobe.

U desetom se poglavlju autor bavi utjecajem globalizacije na lokalne kulture. Odbacuje dva uvriježena pogleda. Prvi, prema kojem se procesom globalizacije razne kulture dijelom preklapaju, odnosno zbližavaju, i drugi, koji kao posljedicu globalizacije vidi razdvajanje i možebitni sukob između kultura. Smatra kako je situacija znatno složenija i inzistira na dijalogu među kulturama. Jednako tako preispituje povećanu globalnu međuovisnost, poticanje globalne integracije i utjecaj procesa

globalizacije na političkoj, gospodarskoj, kulturnoj i moralnoj razini. Osvrće se na poziciju i ulogu SAD-a kao jedne od najjačih zemalja na mnogim poljima, ponajprije zbog masovne proizvodnje, nadzora nad svjetskim medijima te pristupa važnim i velikim financijskim sredstvima. Parekh smatra kako je važna i činjenica da SAD nema feudalnu prošlost ni znatnije klasno raslojeno društvo. Poštujući snagu pojedinih zemalja i njihovu želju za kulturnim ekspanzionizmom, govori o kulturnoj invaziji znači priznati pasivnost domaće kulture i njezinu nemoć pred vanjskim utjecajima. Vrlo je važno sačuvati vlastitu kulturu, jer društvo bez toga postaje fragmentirano i zbunjeno, pa ne može samo sebe shvatiti i vrednovati. Ako to propusti učiniti, cijelo je čovječanstvo na gubitku.

S obzirom na sve veću globalnu međuovisnost zemalja, isprepletenost interesa te suočavanje sa zajedničkim izazovima i problemima dolazi do potrebe za zajedničkim djelovanjem. U desetom poglavlju autor također raspravlja o potrebi i važnosti globalne etike kao vodiča koji vodi naše kolektivno djelovanje, odluke i oblike odnosa. Globalna bi etika trebala sadržavati univerzalna načela te se obraćati pojedincima, ali i kolektivima. Kako bi služila svrsi, trebala bi biti dovoljno sadržajna, baviti se načelima te biti utemeljena na globalnom konsenzusu, kao i na našem povijesnom kontekstu. Parekh smatra kako je ljudska priroda ključna za globalnu etiku i kako se ona može izvesti samo iz racionalnoga promišljanja, koje je vrlo složeno, a nikako iz nekoga nepogrešivog izvora. Navodi i kako je ljudima, osim nekoliko sposobnosti koje ih razlikuju od ostatka prirode, podarena i jednaka unutarnja vrijednost. Ova se tvrdnja često poriče argumentom o razboritijim ljudima kao vrednijima, no prema Parekhovu mišljenju ne postoji ni jedan pravedan kriterij razlikovanja sposobnosti.

Jedanaesto poglavlje istražuje napetosti između morala pristranosti i nepristranosti te predlaže načine ublažavanja te napetosti. Naime, s obzirom na to da smo

vezani sa svojim bližnjima, uobičajeno je da njima i ostalima s kojima nas vežu čvrste sponne dajemo dozu pristranosti, koja se povećava što je dublja i intenzivnija naša međusobna veza. Upravo takvi odnosi koji uključuju pristranost izazov su moralu nepristranosti. O napetosti između pristranosti i nepristranosti raspravlja se već 2000 godina. Parekh navodi kako se može tvrditi da je moral nepristranosti jedini istinit, jednako kao i moral pristranosti. Možemo dati prednost moralu pristranosti, ali ga ograničavati modelom nepristranosti. Posljednji odgovor na takvu napetost daje prednost moralu nepristranosti, ali gleda na pristranost kao na sredstvo kojim se dolazi do toga. Parekh na kraju poglavlja zaključuje kako su oba morala legitimna te se ni jedan ne smije potpuno isključiti.

Predzadnje se poglavlje bavi građanstvom u globalno doba, u kojem autor širi analizu morala pristranosti i nepristranosti iz prethodnoga poglavlja na političke zajednice. Drugim riječima, istražuje kako bismo mogli pomiriti svoje dužnosti prema sugrađanima i strancima. Današnji etatistički pogled na moderne države, koji negira obveze prema strancima, Parekh doživljava pogrešnim. Jednako tako, na putu ideji o ljudskom jedinstvu stoji i zatvaranje država u moralno zatvorene jedinice. Nadalje, Parekh smatra kako državna suverenost nije ni moralno ni pravno koherentna te da države funkcioniraju kao neovisne tek kada ih druge države priznaju. Zbog toga u svom tradicionalnom smislu suverenitet postaje nepraktičan u modernom svijetu. Nasuprot ekskluzivističkom, zatvorenom stavu političke zajednice, stoji inkluzivistički, globalno orijentiran pogled na državu, što ga zastupa Parekh. Tako orijentirani građani teže k svijetu koji je utemeljen na načelima globalne etike.

Posljednje poglavlje obrađuje pitanje potrebe promicanja demokracije u nedemokratskim zemljama. Prije svega, važno je napomenuti kako autor smatra da postoje u povijesti razne demokracije te kako je ovdje riječ o jednoj posebnoj teoriji političke vlasti, gdje je interes naroda jedina osnova donošenja zakona. Demokracija čuva ljudsko dostojanstvo te stvara plodno tlo za stvaranje vlastita mišljenja svakoga pojedinca. Zbog načela jednake vrijednosti i mehanizma ispravljanja vlastite pogreške, koje demokracija posjeduje, kao i zbog međusobno isprepletenih interesa naroda, Parekh misli da smo dužni promicati načela demokracije bez upotrebe sile. Europsku uniju nudi kao do sada jedini povijesni primjer uvođenja demokracije demokratskim sredstvima.

U prikazanom je djelu detaljno obrađena tema novih politika identiteta u međuovisnom svijetu. Autor nameće imperativ stvaranja globalno orijentiranoga društva, s posebnim naglaskom na općeljudski identitet uz revidiranje postojećih, tradicionalnih kolektivnih identiteta. Djelo je pisano razumljivim jezikom, čime pridonosi popularizaciji političke filozofije, ali i otvara prostor za mnoge rasprave koje će pomoći stvaranju društva utemeljenog na načelima globalne etike.

Filip Majetić

Sima M. Ćirković **SRBI MEĐU EUROPSKIM** **NARODIMA**

Golden marketing – Tehnička knjiga,
Zagreb, 2008., 351 str.

Knjiga Sime M. Ćirkovića "Srbi među europskim narodima", objavljena u izdanju zagrebačke nakladničke kuće Golden marketing – Tehnička knjiga, hrvatsko je izdanje djela koje je 2004. godine objavila kuća Blackwell Publishing iz Oxforda pod na-